

Pogovor z Matjažem Pograjcem

Pravzaprav sem poklicni zgodbar

*Bog mi je naklonil nadarjenost, a je zraven priložil tudi bič
Nova uprizoritev z Betontancem v sklopu sodelovanja sredozemskih držav*

Maja mineva devet let od premiere uprizoritve *Pesniki brez žepov* (v kleti Gimnazije Poljane), s katero se je v slovensko gledališko ustvarjanje vpisalo prepoznavno ime režiserja Matjaža Pograjca in »njegove« gledališke skupine Betontanc. Vključno z letošnjo premiero *Skrivnega seznama sončnih dni* (v dvorani SMG) so mladi umetniki ustvarili sedem uprizoritev in uspešno zastopali sodobno slovensko odrsko umetnost na gostovanjih po kulturnih središčih več kot sedemdesetih mest Evrope, Afrike, Avstralije in obeh Amerik.

Dejstvo, da ste vašo letošnjo premierno uprizoritev, ki ste jo pripravili v sodelovanju z zavodom Bunker in gledališčem Glej, lahko v najeti dvorani SMG le širikrat ponovili, kaže, da vaš status ni nič ugodnejši, kot je bil pred devetimi leti, in vaše možnosti komunikacije z domačim občinstvom nič večje.

Betontanc je mogoče trenutno edino neodvisno gledališče pri nas, ki bi zaradi zanimanja občinstva lahko imelo več kot deset ponovitev vsake od uprizoritev. Nekdo bi temu dodal, da smo preveč pop, sam pa verjamem, da so torej naše predstave s sporočilom. Naše zgodbe so vse ljubezenske, zato so ljudem blizu in se z njimi lahko identificirajo. Verjamem, da bi lahko z njimi vsak teden napolnili eno do dve ponovitvi, kar nam je položaj pred dvema letoma v Cankarjevem domu tudi omogočal. Tam so bile naše ponovitve lahko redno na programu. Toda ko smo zaradi številnih razlogov iz CD odšli, se je to spremenilo. Lahko bi dejal, da Betontanc danes ni v enakem položaju, kot je bil leta 90, ampak celo v slabšem.

Če mi je Bog naklonil nadarjenost za to, kar počnem, mi je zraven priložil tudi bič. Ko ugotoviš razliko med dobro, zelo dobro in vrhunsko umetnostjo, tedaj namreč nastopi bič. Ob zavedanju omenjenih razlik in ob boljšem poznavanju lastnega dela mi je danes mnogo težje. Ne potrebujem več nikogar, ki bi me od zunaj učil. Sicer mi pa že akademija v četrtem letniku mentorstva ni več ponujala. V pedagoškem smislu torej ne poznam ne »očeta« ne »matere«.

Ali niste poskušali omenjene odsotnosti »staršev« nadomestiti z močnejšo generacijsko oporo na stalne soustvarjalce v Betontancu?

Mi smo bili »otroci«, za katere bi najbrž starši ne želeli, da bi bili njihovi, zato je nemara naš skupinski duh še močnejši. Temelji pa tudi na številnih in močnih žrtvovanjih in spremembah v zadnjem desetletju, ki so

se zgodile okoli nas. Res je, da je šla naša pot v cikcaku. Mislim pa, da so bili neuspehi za našo kariero neprimerno pomembnejši od uspehov. Neuspeh je, da moramo po devetih letih obstoja pripravljati uprizoritev v neogrevani dvorani nekje na Barju, uspeh pa, da smo bolj ali manj ostali isti »band«.

Ali ni v izbiri in spreminjanju prostorske simbolike vaših uprizoritev z Betontancem skrita tudi zgodba odrasčanja, dozorevanja, vstopanja v družbo, prevladujoči sistem?

Seveda. Že naslovi uprizoritev vsebujejo »skrito mino«, internu sporočilo temu sistemu. Za vsako besedo cekin, Spoznaj svojega sovražnika, Na treh straneh neba ... so naslovi, ki sporočajo nekemu pri nas, ki je odgovoren za produkcijo in postprodukcijo, da bi se moral odgovorneje odločati. Zadnja uprizoritev je »mina« že zaradi razporeditve ljudi ob scenografiji, kjer vsak stol omogoča poseben pogled na dogajanje in s tem neskončno število možnih ponovitev predstave, ki bo v Ljubljani imela ponovitev, kot je prstov na eni roki.

Res pa je, da sem se zavedel svoje družbene pozicije, če citiram Simona Karduina, da sem »vaški posebnež«. Moje uprizoritve so vselej posebne, ne da bi bile ob tem elitistične, zaradi česar je zanje tudi vselej precej zanimanja. Vendar nas v Sloveniji ne marata ne ples ne gledališče. Čutim pa, da sem s *Skrivnim seznamom* ... z Betontancem in z *Kdo se boji Tennesseeja Williamsa?* v SMG ustvaril dve »odrasli« uprizoritvi. To mi daje moč pred ksenofobijo samozadovoljnih.

Gotovo je nadvse prijetno in spodbudno gostovati v najprestižnejših tujih gledaliških središčih, kot je, denimo, La Mama v New Yorku, toda v domovini se skoraj ne morete pokazati zunaj Ljubljane, če izvezamo gostovanja na festivalih. To je svojevrsten paradoks.

Saj tudi živimo v državi paradoksov. Ob nastanku osamosvojenе države je bil videti ogenj, v katerem je izginjala preteklost, lep, visok, obetala se nam je dovolj duhovita državna oblast, ki naj bi znala našo majhnost primerno uveljaviti v svetu. Zdaj pa se dogaja, da se najpogosteje ukvarja z oživljanjem mrtvih in z napol zasebnimi zadevami. Vsi znajo vse. Govorim o bolezenskih znamenjih: prej šestdesetletni komunistični veljaki, zdaj petdesetletni lokalni poslovneži.

Nihče ne prevzame odgovornosti, da bi kaj prepoznal za dobro in skušal nato ta dosežek tudi »prodati«. Večina skrbi le za »lastno zadnjico« in zgolj za čisti sedanjik. Občutek imam, da vsi ti uradniki živijo v nekem drugem svetu, ki je po evforičnem obdobju osamosvajanja spet tam, kjer je že bil. Celu na slabšem, saj so se velike sanje sprevrgele v mizerno resničnost.

Vas je po izkušnjah v Betontancu in SMG zamikalo delati tudi še v kakem drugem gledališču?

Značilno je, da sem bil letos povabljen v črnogorsko nacionalno Dramo v Podgorici – tam naj bi postavil Burgessovo *Peklenško pomarančo*, ki pa je zaradi vojnih razmer ta čas ni mogoče uresničiti. Absurdno se zdi, da je črnogorska Drama toliko odprta, da si obeta od mene, da bi lahko tam kaj naredil in razvil. Drugo vabilo mi ponuja režiranje Petra Pana v Lutkovnem gledališču Ljubljana, kjer mi tudi puščajo odprte možnosti ustvarjanja. Umetniški vodje mi morajo zaupati, saj je s tem 70 odstotkov uprizoritve že zagotovljene. Z zaupanjem imam odprto prsto pot in to je povezano tudi z zgodbo o odrasčanju. Bolj ko kdo pritiska name s pričakovanji, slabši sem. Svoje delo jemljem tako odgovorno, da ne potrebujem nikogar, ki bi stal za mano »s palico«. Moj bič je dovolj pojoč že sam po sebi.

Najbolj je grozljivo, da smo tako majhni, zaradi česar občinstvo terja od vsake predstave, da je drugačna. Pri nas je treba z vsako uprizoritvijo odkrivati

novo abecedo. Zato moje predstave nastajajo toliko časa. V bistvu porabimo vsaj dva meseca za novo abecedo, ki si jo moramo odkriti in se je naučiti skupaj z igralci. Ko abeceda postane večina, se lahko začne delati predstavo. Od devetdesetih odstotkov slik, ki jih vidim v zamisli, jih ostane v uprizor-

Pri uprizoritvah nikoli ne govorim o koncu procesa, saj živim z vsemi svojimi »otroki« tudi po premieri. Vedno, ko začnem kaj delati, vem, kam bom prišel in kaj hočem s to uprizoritvijo povedati. Tistih 5 odstotkov, o katerih sem prej govoril, sam poimenujem konec. Svoje zadnje dejanje ali poglavje na odru, kako bom končal uprizoritev, vedno poznam. Vse pred tem pa je delo, in sicer pred premiero in po njej. Tudi po premieri rad spreminjam. Igralca skušam pripeljati do občutka, da nima miru pred menoj. Veliko močnejše ga zavežem kot z datumom premiere. Če mi to uspe, sem zadovoljen. V »abecedi«, ki smo jo izumili, lahko igramo predstavo, dokler lahko živi.

Če premiera ne prinaša absolutne zareze v proces studija in ne pomeni »trganja popkovine« med režiserjem in stvaritvijo,

vanja bliže krhki poeziji ko prozi.

Stebra, ki podpirata moj teater, sta: igralec, pri katerem izkoriščam dejstvo, da je človeka na odru sram, in položaj režiserja, ki je bolj pesnik kot režiser.

Kaj trenutno pripravljate?

V SMG se ukvarjam z Lorco, ker je to zame spoj poezije in sramu. Ob njem pa naletimo na problem nacionalnosti, tako da ga je zunaj Španije zelo težko igrati. Neumno se mi zdi potvarjati njegovo poezijo in tudi flamenku se je mogoče pri nas le priučiti. Lorco bom skušal dobiti na oder skozi violino, skozi druge vrste »poezijo«, ki mi je bližja. Moja mama je doma iz Prekmurja, zato računam na sodelovanje mladega madžarskega violinista. Njegova glasba bo režiser predstave.

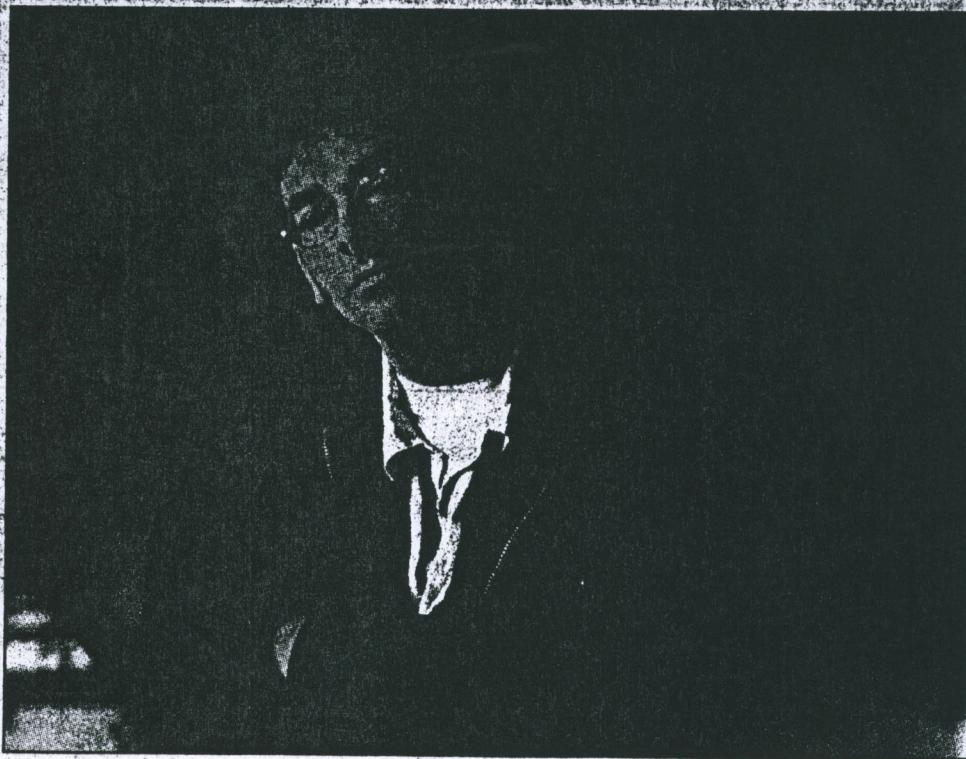

Foto Igor Zaplatil

Matjaž Pograjc

tvi nato kakih pet, saj igralec ni človek, ki bi lebdel v prostoru. To je moje gledališko odraščanje, osebnostno pa, da sem po *Treh straneh neba*, ko sem bežal »v nebo«, končal v literaturi, saj zelo rad berem. Branje me vodi do pisanja, skozi pisanje pa sem prišel do zamisli, da bi bilo v gledališču dobro ukiniti dramaturga in režiserja ter igralca naučiti, da bi bil tudi dramaturg in režiser. Zato je bilo štirimesečno delo Williamsa v SMG izključno posvečeno branju in pisanju, metodi, ki je bila zelo osvežujoča za vse in jo je treba razvijati naprej.

Uprizoritvi skušate slediti tudi po premieri, ki jo pojmuje le kot »postajo« v procesu nastajanja predstave.

kako pa je z odzivom občinstva na predstavo?

Nihče ni resno vzel moje želje, da bi morali ljudje moje predstave večkrat gledati. Razmišljal sem o tem, da bi prodajali karte za dve ponovitvi – zaradi hitrosti informacije na odru in zaradi spreminjanja ponovitev. Edini privilegij režiserja, ki si ga vzamem, je, da predstave spreminjam tudi po premieri. In edina stvar, ki jo res znam, je pripovedovanje zgodb. Pravzaprav sem poklicni zgodbar, čeravno tega poklica uradno ni. Lahko bi obiskoval ljudi in jim pripovedoval zgodbe. Tako nastajajo tudi sinopsisi oziroma kratki prozni teksti, ki jih pišem vsak dan.

Zdi se, da je vaše pisanje v smislu odprtosti in nakazo-

Z Betontancem pa pripravljam veliko uprizoritev v sklopu sodelovanja sredozemskih držav z naslovom *Zgodbar*. V sedmih državah ob morju bi rad imel avdicije in delavnice ter združil stvaritev v enotno delo za Torino 2000. Tja potujem prvič in sem še rdeč od zadrege, se pa veselim neznanega. Scenarij za film so moje sanje, za katere običajno zmanjka časa. Glede na to, da je Peklenska pomaranča v Podgorici odpadla, pa bom imel čas, da končno napišem scenarij, s katerim bi po soustvarjanju scenarija za film *Ekspres, ekspres* rad presenetil tudi sebe. Veliko se ukvarjam z vprašanjem kanibalizma v vsakršni obliki.

Slavko Pezdir